

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 336.22

О. В. Брежнєва-Єрмоленко

Дніпродзержинський державний технічний університет

ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Обґрунтовано роль податкового планування як складової державного податкового менеджменту, визначено основні фактори впливу на результативність планування податкових надходжень на державному рівні.

Ключові слова: податкове планування, податкове навантаження, податкові зобов'язання, державний податковий менеджмент.

Обоснована роль налогового планирования как составляющей государственного налогового менеджмента, выявлены основные факторы влияния на результативность планирования налоговых поступлений на государственном уровне.

Ключевые слова: налоговое планирование, налоговая нагрузка, налоговые обязательства, государственный налоговый менеджмент.

The role of tax planning as a part of state taxation management is substantiated, the main factors of impact on effectiveness of planning tax revenues on the state level are determined in this article.

Key words: tax planning, tax burden, tax liabilities, state taxation management.

Проблема податкового планування в Україні на сьогодні є надзвичайно гострою, оскільки відсутні науково обґрунтовані і нормативно оформлені методики на макро-, мезо- та мікрорівні, які б давали можливість максимально точно розрахувати дохідну частину бюджету в частині податків. Це спричиняє значні розбіжності при порівнянні планових показників бюджету з поточними та кінцевими результатами його виконання. Дана проблема вивчається й обговорюється в наукових і політичних колах, але протягом тривалого часу не досягнуто згоди щодо змісту, засобів і принципів планування податкових надходжень в Україні, зокрема виявлення і введення в дію невикористаних резервів, матеріальних, фінансових та інших ресурсів. Будь-яка країна без якісного податкового планування не здатна забезпечити собі вихід з економічної кризи на траєкторію стійкого економічного зростання.

Питання вдосконалення податкового планування розглянуто у працях багатьох науковців, як українських, так і зарубіжних, зокрема: І. Атаманенко, І. Бланка, О. Вилкової, О. Глущенко, Г. Давидова, А. Єлісеєва, В. Захожої, Ю. Іванова, А. Кізими, А. Крисоватого, Д. Мельника, С. Пепеляєва, Н. Притуляк, Г. Россіхіної, Л. Тарангул, Д. Тихонова, А. Шевченка та ін.

Значні розбіжності спостерігаються в поглядах учених-економістів на сутність, завдання та функції податкового планування [1–4]; доцільність плануван-

ня на макро- та мезорівнях [5–7]; мотиви ухилення від сплати податків [8–11], які спричиняють негативні наслідки в практиці оподаткування.

Метою даної статті є дослідження ролі та значення податкового планування у практиці державного податкового менеджменту та виявлення основних факторів, що мають позитивний та негативний вплив на результативність планування податкових надходжень на державному рівні.

Історія фінансів свідчить про те, що бюджет не є інститутом, притаманним державі на всіх стадіях її розвитку. Довгий час держава не мала бюджету, однак у всіх європейських державах збиралися доходи та здійснювалися видатки, тобто існувала заснована на юридичних нормах система доходів та видатків. Бюджет виникає не тоді, коли держава здійснює видатки і збирає необхідні для цього кошти, а коли вона у свою фінансову діяльність вводить планування – складає кошторис доходів і видатків на певний період.

Процес планування платежів виступає як складова державного податкового менеджменту, який визначається як сукупність заходів та методів організації податкових відносин з метою забезпечення формування дохідної частини бюджету та впливу податків на розвиток виробництва та соціальної сфери [12, с. 254]. У вітчизняній науці ще не сформовано єдиної думки стосовно існування системи державного податкового менеджменту, адже державний податковий менеджмент є багатоаспектним та відносно новим поняттям, у зв'язку із чим у теорії і практиці ще не вироблено єдиного підходу до визначення понятійного апарату, методичних та організаційних основ його здійснення [3, с. 9].

На макrorівні планування може розглядатися в двох аспектах. По-перше, планування як складова системи державного управління та як одна з його основних функцій. По-друге, планування як важливий процес державного менеджменту. Державний менеджмент є ієрархічно організованою та багаторівневою системою, що об'єднує численні процеси планування розвитку різних процесів та об'єктів, які в цілому віддзеркалюють складну картину соціально-економічного життя країни [6, с. 86–87].

Податкове планування в сучасній економіці – це механізм, що дозволяє взаємно задовольнити протилежність інтересів між державою та підприємством. Результатом податкового планування має бути формування централізованого фонду держави, а також створення сприятливих умов для розвитку господарської діяльності та регулювання соціально-економічного життя суспільства.

Основними елементами механізму розрахунків доходів бюджету є база оподаткування та ставка податку. Саме від рівня обґрунтованості планових сум податкових надходжень, що формують дохідну частину бюджету, залежить рівень визначеності вказаних двох елементів. Тому на формування бази оподаткування вагомий вплив створює виокремлення об'єктивних і суб'єктивних факторів, що засвідчує ймовірний, прогнозний характер обсягів надходжень податків у конкретній кількісній формі, незважаючи на врахування під час їхнього прогнозування реальних економічних процесів, основою чого є програми економічного та соціального розвитку як країни в цілому, так і окремих регіонів [13, с. 193].

Слід зазначити, що з метою стабілізації Державного бюджету Програмою економічних реформ на 2010–2014 рр. прийнято Закон України «Про державне прогнозування та стратегічне планування в Україні» (щодо визначення правових, економічних та організаційних засад формування цілісної системи державного прогнозування і стратегічного планування розвитку України та ін.), який прийнято замість Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (2000 р.) [14].

На результативність здійснення планування податкових надходжень, як і на будь-які інші процеси, впливає велика кількість різних чинників, без поглибленої класифікації, вивчення та врахування яких не можна робити висновок про ефек-

тивність складеного плану. Серед основних чинників, які здійснюють позитивний вплив на даний процес, можна виокремити: модернізацію існуючих і затвердження нових методів планування; розробку та затвердження методологічних рекомендацій із планування податкових надходжень; стабілізацію нормативно-правового забезпечення, зокрема у прийнятті Податкового кодексу України тощо. Чинники, які мають негативний вплив на якість планування податкових надходжень, можна згрупувати так:

- відсутність належної методологічної основи планування податкових надходжень;
- відсутність належного інституційного забезпечення процесу планування;
- мінливість та недосконалість податкового законодавства;
- нестабільність політичної та соціальної ситуації в державі;
- недосконалість інформаційно-аналітичної бази для розрахунку планових показників;
- відсутність податкової дисципліни платників податків тощо [15, с. 113].

Слід ураховувати, що надмірне податкове навантаження є негативним чинником державної податкової політики, яке відповідним чином впливає на розвиток національної економіки, стримує ділову активність суб'єктів господарювання, уповільнює зростання валового внутрішнього продукту та є однією з причин незадовільного планування податкових надходжень на державному рівні. Рівень податкового навантаження в Україні становить 70–80 % від отриманого доходу без урахування податкового навантаження на заробітну плату та собівартість продукції. Таке оподаткування є значно вищим, ніж у розвинених країнах світу, і негативно впливає на економіку нашої країни, а тому проблема надмірного податкового навантаження є актуальною вже з часу здобуття незалежності. Діюча система оподаткування в Україні «загнала у тінь» майже всю економіку, а обсяги тіньового сектора та масштаби ухилення від сплати податків набули загрозливого характеру. Окрім того, тіньовий сектор вітчизняної економіки, крім нелегальних, охоплює і легальні види діяльності, доходи від яких виводяться з-під оподаткування, а утворюються, наприклад, за рахунок оплати зайвих обсягів робіт, збільшення вартості використаних матеріалів та їхньої кількості [16, с. 215].

Саме тому однією з головних причин здійснення податкових реформ в Україні стало підвищення не тільки внутрішньої ефективності податкової системи, але і її зовнішньої конкурентоспроможності. В основу Податкового кодексу, який набув чинності з 01.01.2011 р., покладено подальше зниження податкового навантаження та розширення бази оподаткування. Пріоритетними щодо реформування обрано ті податки, які надходять до місцевих бюджетів: місцеві податки й збори, податок з доходів фізичних осіб, податок на майно, плата за землю та ін., що сприяє забезпеченню фінансової самодостатності місцевих органів державного управління. Податки, які є бюджетоутворювальними (податок на додану вартість, податок на прибуток, акцизний збір), підлягатимуть удосконаленню в частині спрощення процедури адміністрування, відповідності міжнародним стандартам та доступності застосування. Передбачено поступове зниження ставок податків на додану вартість та прибуток підприємств і запровадження податку на майно, а також єдиного соціального податку.

Про позитивний вплив реформ говорять, наприклад, зміни в місцевих податках. Так, хоч із прийняттям Податкового кодексу замість 28 загальнодержавних та 14 місцевих обов'язкових платежів, що були закріплені Законом України «Про систему оподаткування», було запроваджено відповідно 19 та 5 платежів, обсяг надходжень із місцевих податків та зборів зріс майже в 2 рази, а саме на 189,25 % [17].

Головним методом оцінки внутрішньої ефективності здійснення податкової реформи є аналіз обсягу податкових надходжень до бюджету країни. Про-

тягом 2011–2012 рр. основну частину податкових надходжень склали три основні бюджетоутворюючі податки – податок на прибуток, ПДВ, акцизний податок. За даними Державної податкової служби України, станом на 1 січня 2012 р. податковий борг за податковими зобов'язаннями до зведеного бюджету становив 8,7 млрд грн, що на 45,6 % менше, ніж на початок 2011 р. При цьому розстрочено та відстрочено податкових зобов'язань на суму 6,3 млрд грн, відповідно до законодавства списано 22,3 млрд грн податкового боргу до зведеного бюджету, що майже в 2 рази більше, ніж у 2010 р. Натомість загальний обсяг переоплат податків і зборів (обов'язкових платежів) до зведеного бюджету збільшився на 4,4 млрд грн і становив на 1 січня 2012 р. 20,9 млрд грн. Втрати доходів бюджету внаслідок податкових пільг за 2011 р. загалом становили 103,1 млрд грн, або 25,9 % доходів зведеного бюджету, у тому числі за даними Державної податкової служби України – 59,2 млрд грн (в 1,6 рази більше, ніж за попередній рік) та за даними Державної митної служби України – 43,9 млрд грн (у 2 рази більше, ніж за попередній рік). Така негативна динаміка втрат доходів бюджету спричинена розширенням бази пільгового оподаткування відповідно до податкового та митного законодавства, а також недостатнім контролем відповідних державних органів щодо обліку податкових пільг та правомірності їхнього отримання суб'єктами господарювання [18].

Упродовж першого півріччя 2012 р. податковий борг суб'єктів господарювання перед державним бюджетом скоротився на 2 млрд грн, або 11,1 %, – до 16 млрд грн. При цьому податковий борг економічно активних підприємств упродовж першого півріччя поточного року зменшився на 2,2 млрд грн, або 18,3 %, і на 1 липня становив 9,8 млрд грн, або 61,3 % загальної суми податкового боргу [19, с. 18].

Попри високий фіскальний тиск Україна має значний резерв для збільшення податкових надходжень. Це обумовлено наявністю значного тіньового сектора економіки, який, за різними оцінками, становить від 20 до 50 % ВВП. Одним із ключових чинників високої частки тіньової економіки є мінімізація та ухиляння від сплати податків.

Для подолання негативних наслідків процесу тінізації економіки України необхідно, по-перше, знизити розмір окремих видів податків та змінити їхню структуру; обмежити в часі податкову амністію за колишні порушення податкового законодавства; по-друге, сприяти широкому залученню громадян до участі в ухваленні рішень про систему оподаткування; реформувати систему відрахувань за соціальним страхуванням; скасувати податкові пільги для збереження бюджетного дефіциту на допустимому рівні; зменшити, а в перспективі – ліквідувати відрахування до цільових бюджетних фондів; скоротити пільги із ПДВ; запровадити податкові стимули до нагромадження та інвестування коштів в інноваційний сектор юридичними особами; радикально спростити погоджувальні та дозвоільні процедури щодо здійснення підприємницької діяльності, особливо в інноваційній сфері; забезпечити стабільність, прозорість та однозначність норм законодавства у сфері оподаткування та валютного регулювання тощо [20, с. 64–65; 21]. Оскільки масштаби тіньової економіки, як правило, негативно корелюються з економічним зростанням і розвитком, для правильного розуміння перспектив соціально-економічного розвитку України на найближчі десятиліття необхідний прогноз тіньової економіки. Основну увагу слід звернути на прогнозування розвитку таких найпоширеніших видів тіньової економіки, як ухиляння від сплати податків. Від точності прогнозу обсягів податкових надходжень залежить ефективність бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни та окремих регіонів, особливо на етапі складання проекту бюджету на наступний період. Отже, перш ніж перейти до питань вибору адекватних та ефективних економіко-математичних методів та моделей прогнозування та плануван-

ня податкових надходжень до державного бюджету, необхідно провести всебічний аналіз соціально-економічних чинників, що впливають на обсяг даних надходжень. Визначення факторів, які впливають на стан надходжень, їх виокремлення та проведення їх оцінки створює підґрунтя для підвищення якості прогнозу роботи та сприяє мінімізації ризиків невиконання затверджених показників доходів бюджету.

Висновки. Для підтримки стабільної економіки потрібна ефективна система оподаткування, спрямована, з одного боку, на покриття державних видатків, а з іншого – на стимулювання ділової активності суб'єктів господарювання. Ця мета входить до системи державного податкового менеджменту, основними завданнями якого є побудова раціональної податкової системи та вдосконалення податкового планування в інтересах держави та підприємства.

До найгостріших проблем в оподаткуванні слід віднести значні масштаби ухиляння від сплати податків, які здійснюються шляхом штучного банкрутства; фальсифікацію документів, наданих підприємствами на відшкодування ПДВ; створення фіктивних підприємницьких осіб; наявність значного надлишку капіталу в розпорядженні тіньового бізнесу, що дає йому можливість здійснювати маневрування капіталами незалежно від податкових заходів; розширення практики приховування доходів від оподаткування тощо.

Подальше вдосконалення системи державного податкового менеджменту у сфері перспективного податкового планування має передбачати підвищення рівня формалізації методів планування та систематизацію впровадження методології податкового планування.

Бібліографічні посилання

1. Мельник Д. Ю. Налоговый менеджмент / Д. Ю. Мельник. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 143 с.
2. Крисоватий А. І. Податковий менеджмент : навч. посіб. / А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 304 с.
3. Іванов Ю. Б. Податковий менеджмент : підруч. / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма, В. В. Карпова. – К. : Знання, 2008. – 525 с.
4. Проблеми податкового регулювання і планування податкових платежів / Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, К. В. Давискіба та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Ю. Б. Іванова. – Х. : ХНЕУ, 2006 – 240 с.
5. Планування та адміністрування податкових надходжень як складова соціально-економічного розвитку регіону : моногр. / за ред. Г. М. Давидова, О. М. Любченко. – Кіровоград : Поліграф.-видав. центр Імекс-ЛТД, 2007. – 374 с.
6. Тарангул Л. Л. Методологічні засади податкового планування у розрізі регіонів / Л. Л. Тарангул, І. О. Горленко, Т. О. Скоромцова // Наук. вісн. нац. ун-ту ДПС України : Економіка, право. – Ірпінь, 2009. – № 3(46). – С. 85–91.
7. Захожай В. Б. Система оподаткування та податкова політика : навч. посіб. / В. Б. Захожай, Я. В. Литвиненко, К. В. Захожай; за заг. ред. В. Б. Захожая та Я. В. Литвиненка. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 468 с.
8. Скрипник А. Функція власної корисності та мотивація ухилення від сплати податків / А. Скрипник, Г. Варваренко // Наук. вісн. Акад. ДПС України. – Ірпінь, 2002. – № 2. – С. 432–439.
9. Тихонов Д. Налоговое планирование и минимизация налоговых рисков / Д. Тихонов, Л. Липник. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 253 с.
10. Агарков Г. А. Противодействие налоговой системы теневой экономической деятельности / Г. А. Агарков. – Екатеринбург : Ин-т экономики УроРАН, 2007. – 278 с.
11. Вишневский В. П. Уход от уплаты налогов: теория и практика : монограф. / В. П. Вишневский, А. С. Веткин. – Донецк : ИЭП НАНУ, 2003. – 228 с.
12. Онисько С. М. Податкова система : підруч. / С. М. Онисько, І. М. Тофан, О. В. Грищина ; за заг. ред. С. М. Онисько. – Львів : Новий світ, 2000; 2004. – 310 с.
13. Бюджетний менеджмент : підруч. / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 864 с.

14. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава [Електронний ресурс] / Комітет з економічних реформ при Президентові України. Версія для обговорення. 2 червня 2010 р. – Режим доступу : <http://www.pension.kiev.ua/doc>.

15. Шевченко А. В. Теоретичні аспекти планування податкових надходжень / А. В. Шевченко // Наук. вісн. нац. ун-ту ДПС України : Економіка, право. – Ірпінь, 2010. – № 2(49). – С. 108–114.

16. Дропа Я. Податкове навантаження та його вплив на економіку України / Я. Дропа, І. Чабан // Формування ринкової економіки в Україні. – Львів, 2009. – Вип. 19. – С. 213–218.

17. Садовенко М. М. Реформування місцевого оподаткування в контексті Податкового кодексу України [Електронний ресурс] / М. М. Садовенко. – Режим доступу : http://www.economy-confer.com.ua/full_article/950/.

18. Постанова Верховної Ради України від 18.05.2012 № 4792-VI «Про звіт про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» // Голос України. – 2012. – № 97. – 29 трав.

19. Висновок щодо виконання Державного бюджету України за перше півріччя 2012 року / Рахункова палата України. – К., 2012. – 55 с.

20. Варналій З. Шляхи детінізації економіки України та її особливості / З. Варналій // Банківська справа. – 2007. – № 2. – С. 56–66.

21. Юринець В. Особливості функціонування тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] / В. Юринець, С. Лондар. – Режим доступу : <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=19991278&n=11-12&y=1999.-25>).

Надійшла до редколегії 12.01.2013 р.

УДК 336.71

О. І. Вівчар, В. П. Мартинюк

Тернопільський національний економічний університет

СПЕЦИФІКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО КОНТРОЛЮ НАД ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Розглянуто концептуальні засади безпеки банківської системи, а також фінансово-економічної безпеки банківського контролю. Сформовано основні показники безпеки банківських установ. Проведено дослідження специфіки та особливостей функціонування безпеки банківського контролю над економічною злочинністю, що є одним із найважливіших напрямів на шляху подолання багатьох деструктивних явищ в економіці країни.

Ключові слова: безпека банківської системи, фінансово-економічна безпека банків, безпека банківського контролю, стійкість банківської системи, економічна злочинність.

Рассмотрены концептуальные принципы безопасности банковской системы, а также финансово-экономической безопасности банковского контроля. Сформированы основные показатели безопасности банковских учреждений. Проведено исследование специфики и особенностей функционирования безопасности банковского контроля над экономической преступностью, который представляет собой одно из важнейших направлений на пути преодоления многих деструктивных явлений в экономике страны.

Ключевые слова: безопасность банковской системы, финансово-экономическая безопасность банков, безопасность банковского контроля, стойкость банковской системы, экономическая преступность.